

स्वाधिकाका संधटन राष्ट्रसेवामें होसमपण

‘स्व’रूप वर्धिनी

कार्यवृत्त १९६६

स्व-रूपवर्धिनी कार्यवृत्त १९८६

मुखपृष्ठ व लेखाटणे : श्री. अरुण फडणीस
सहाय्य : शेखर ब्याने

‘स्व’- रूपवर्धिनी म्हणजेच

१. सहवासातून शिक्षण व शिक्षणातून संस्कार घडविणारी संस्था.
२. व्रती शिक्षक आणि तळमळीचे कार्यकर्ते यांच्या माफत हेतुप्रधान शिक्षण देणारी एक चळवळ.
३. आपुलकीने व जिद्दाळ्याने मुलांचे प्रश्न हाताळणारी, सर्वांना ‘आपली’ वाटणारी संस्था.
४. विपरीत परिस्थितीवर मात करायला शिकविणारी कार्यशाळा.
५. राष्ट्रीय चारित्र्य, शार्वजनिक शिस्त आणि सामाजिक बांधिलकी जोपासणारा उद्याचा एक ‘राष्ट्रीय प्रकल्प’.

अर्थात्

ही पूर्णवेळची शाळा नाही. सायंकाळच्या वेळात तीन तास, वर्षभरात एकही दिवस सुट्टी न घेता राबविता जाणारा हा एक शिक्षण प्रकल्प आहे.

भारतमाते,

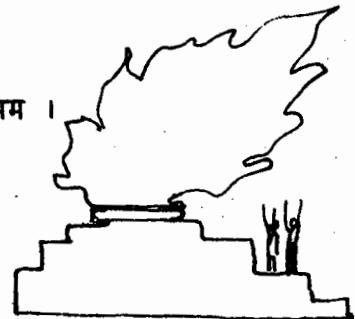
तुझ्या चरणी विनम्र प्रणाम. परदास्य बंधनातून तुला मुक्त करण्यासाठी हजारो देशभक्तांनी त्यांचे जीवन अर्पण केले. ख-या अर्थाने त्यांना मुक्ती मिळाली. परदास्याच्या शृंखला तुटल्या. . . . स्वातंत्र्य मिळाले. . . . सुखी संपन्न जीवनाची स्वप्ने दाही दिशांना खैर संचार करू लागली. देश आता सुखी होईल, आम्ही पुन्हा वैभवाकडे झेप घेऊ आशा आकांक्षा वाढल्या, प्रयत्नांना सुरुवात झाली. . . . औद्योगिककरणाने. . . . शेतीतून. . . . शिक्षणातून.

दुर्दैवाने चाळीस वर्षे लोटली तरी अजूनही ती संपन्नतेची स्वप्ने सत्यात येऊ शकली नाहीत. विषमतेचा, अशिक्षितपणाचा, स्वार्थीपणाचा धूर भोवताली कोंडला आहे. कोटयावधी बंधव त्यात गुदमरत आहेत. पण "मला काय त्याचे" नावाच्या रोगाने तथक्कथित सुशिक्षितांची संवेदनाच नष्ट केली आहे.

म्हणून तर आम्ही ही पूजा बंधली आहे. एकाच ध्यासाने किमान उद्याची पिढी तरी अशी घडवू की जिथे स्वार्थ डाव साधणार नाही. विषमतेचा रोग थोडाही राहणार नाही. आमच्या इच्छांना बळ दे, आमच्या प्रयत्नांना यश दे. या पूजेतून आम्हाला फक्त आणि फक्त समाधान लाभले तरी आम्ही कृतकृत्य होऊ कारण श्रेय आमचे नाही. आम्ही तुझ्या अंगाखांद्यावर वाढलो आहोत. आमच्या यशस्वरती पूर्ण अधिकार तुझा आहे. या प्रयत्नात ज्या उणिवा राहतील त्या आमच्या असतील, आणि त्याही दूर करण्याचे सामर्थ्य केवळ तूच आम्हाला देऊ शकतेस म्हणूनच म्हणतो

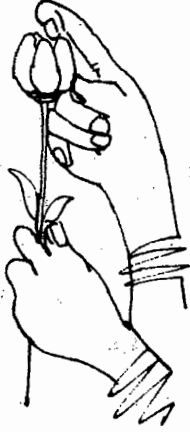
राष्ट्राय स्वाहा: ।

राष्ट्राय इदं, न मम ।

स्वप्न-ध्येयधुंद तरुण

आज आपली संस्था आठ-नऊ वर्षे काम करीत आहे. काही वर्धक आपल्याकडे सुरवातीपासून आहेत. म्हणजेच त्यांच्या बालवयात, संस्कारक्षम वयात ते वर्धिनीत दाखल झाले. त्यांच्यावर हळू हळू आणि वेगवेगळ्या मार्गाने संस्कार करण्याचा आपण प्रयत्न केला, आणि वर्धिनीचे स्वप्न त्यांच्या ह्यताखाली तयार होणा-या वर्धकांच्या हातून फुलवायचे ठरविले, खरे करण्याचे ठरविले.

आपण तर आपली स्वप्ने सततच त्यांच्यासमोर मांडली आहेत. आणि म्हणून त्यांच्या विचारांची दिशा समजून घेणे महत्वाचे होते. स्वच्छ हाताचे, विशाल मनाचे, समर्थ खांद्याचे आणि स्वतंत्र प्रतिभेचे ध्येयधुंद तरुण बनविणे हे संस्थेचे ध्येय स्वप्न आहे. हे स्वप्न त्यांना मान्य आहे का ? हे स्वप्न ते आपले म्हणू शकतील का ? हे पण कळणे जरूरीचे होते. म्हणून त्यांच्या प्रतिक्रिया समजावून घ्याव्या असे ठरविले. अशाच काही प्रतिक्रिया पुढे देत आहोत.

स्वप्नदर्शी युवा मनःस्थिती

मुलांचा हा गट इ. 11 वी च्या पुढचा आहे. समोरच्याला प्रसन्न करून आपली छाप कशी पाडावी, आपले काम कसे करून घ्यावे इ. गोष्टींवर जास्त लक्ष देणारा, भावनावेगात वाहून जाणारा, व्यक्ति-पूजक. हे सगळे लक्षात घेऊन देखली काही प्रतिक्रिया या आपल्या कामाचे यशापयशदर्शक आहेत. या प्रतिक्रिया वाचताना एक गोष्ट अशी लक्षात आली की सर्वांनी ज्या प्रतिक्रिया दिल्या आहेत त्या चांगली बाजूच दाखविणा-या आहेत. यात वर्धकांना एखादी गोष्ट, एखादा विचार आवडत नसेत तर त्याचा यात कुठे उल्लेख नाही. याचा अर्थ मुले स्वतंत्र विचार करीत नाहीत असे नव्हे तर मुले बहुतेक "सत्यं ब्रूयात/प्रियं ब्रूयात । मा ब्रूयात सत्यं अपि अप्रियम्" या उक्तीचा वापर करीत असतील.

या प्रतिक्रियांवर वर्धकांची नावे दिली नाहीत. परंतु त्यातील घटना, अनुभव सत्य आहेत. सुज्ञांस अधिक खुलासा न लगे परंतु इच्छा असल्यास या प्रतिक्रिया कोणीही बघू शकेल. यांच्यावर सफाईचा हात जरूर फिरला आहे पण तो चुका, व्याकरण या दृष्टीकोनातून. त्यांच्या विचारांना,

वाक्यांना धक्का लावलेला नाही.

ध्येयमंत्र आणि उरातील रवंत

अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीत, जवळ स्वतःची भूमी नसताना केवळ निःस्वळ राष्ट्रप्रेम आणि धर्मीनष्ठा यांच्या जोरावर परागंदा झालेल्या ज्युनी अठराशे वर्षां नंतरच्या पिढीमध्ये तीच धगधगती ज्योत सक्रीयत केली, स्वतःची भूमि मिळविली. स्वतंत्र आणि कणखर राष्ट्र उभे केले.

या पार्श्वभूमीवर स्वातंत्र्य मिळून चाळीस वर्षे झालेल्या आमच्या देशाची स्थिती मात्र भिन्न आहे. वाळवंटी आणि रेताड जमिनीत ज्युनी रक्ताचे पाणी करून पिके फुलविली . . . जमिनीतून सोने निर्माण केले. आमच्याकडे सुपीक जमीन, भरपूर पाणी, मनुष्यबळ या कशा-कशाचीही वानवा नसूनही आम्ही मात्र अजूनही "विकसनशैल" आहोत.

कुठल्याही राष्ट्रात त्या राष्ट्राच्या प्रगतीसाठी तेथील तरुण किती प्रमाणात आणि कसे सहभागी होतात हे अत्यंत महत्वाचे असते. यात आम्ही कोठे आहोत ? आमचे राष्ट्र प्रेम उफाळून येते ते फक्त भारत-पाक सामन्यांच्या वेळी. एरवी राष्ट्राची दैन्यावस्था पाहून अस्वस्थ होणारे फार कमी आहेत.

मी "स्व-रूपवर्धनी" मध्ये आलो नसतो तर असे विचारही माझ्या मनात आले नसते. परंतु आज समाजासंबंधी आपली काही कर्तव्ये आहेत याची मला जाणीव होऊ लागली आहे.

सुयोग्य वातावरणाचा परिणाम

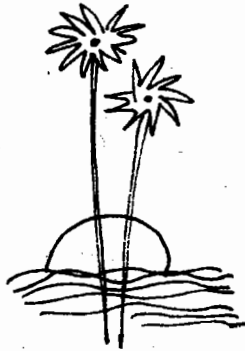
लहानपणीसुध्दा मी आज आहे तसाच, खोडकर होतो. कधी कधी खोटेपण बोलायचो, नुकताच वर्धनीत यायला लागलो होतो, त्यावेळेचाच एक प्रसंग. माझ्याच वागण्यातील काही चुकामुळे मला घर सोडावे लागले, पण वर्धनीतील एका जेष्ठ कार्यकर्त्याने मला त्यांचे घरी ठेऊन घेतले. दोन महिने मी त्यांच्या घरी होतो या दोन महिन्यात माझ्या वागण्यात एकदम बदल झाला. मनावर चांगले संस्कार झाले, त्यामुळे वर्धनी विषयी रूप आपुलकी वाढली.

मी येथे आलो नसतो तर व्यायाम तर बाजूलाच राहू दे पण मला खेळाची सुध्दा आवड राहिली नसती.

गुणांची बेरीज, दुर्गुणांना छेद

माझी कार्परेशनची शष्ठा संपली आणि एका चांगल्या शष्केत प्रवेश मिळाला. साहजिकच शिक्षक, मित्र-परिवार सगळ्यात बदल झाला सुरवातीचे काही दिवस माझे मन त्या शष्केत रमत नसे. ह्याचा परिणाम माझ्या अभ्यासावर, बोलण्या-वागण्यावर झाला. माझ्या वागण्यात अहंपणा आला, आईवडिलांना उलटून बोलू लागलो. गल्लीतील सहवास वाढला. सरांचा माझ्यावरील विश्वास उडाला. वर्धनीतील इतर मुलांचे बोलणे, चालणे माझ्यापेक्षा कितीतरी पटीने चांगले झेते. सर माझ्या चुकांबद्दल बोलत, मला मागदर्शन करीत. मला माझी चूक कळून येई, पटत असे, पण मी अहंकारापोटी ती मान्य करीत नसे.

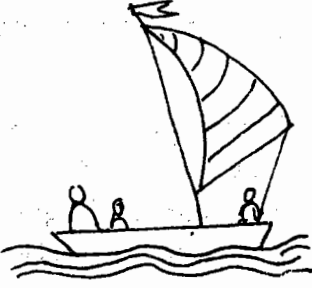

WITH BEST COMPLIMENTS FROM

A WELL WISHER

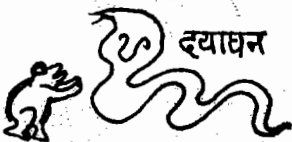
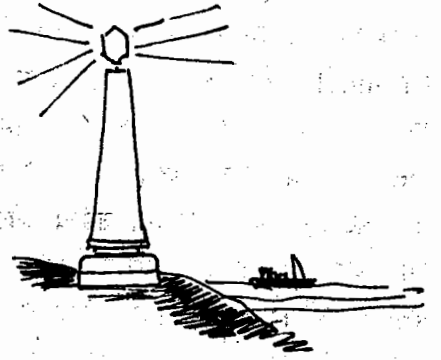
या काळात मी वर्धिनीत नसतो तर ? मी कदाचित भरकटत गेलो असतो. अभ्यासाचे डोके असूनही गमावून बसलो असतो. कदाचित शाळा देखील सोडून दिली असती. जीवनांत काही ध्येय ठरवू शकलो नसतो.

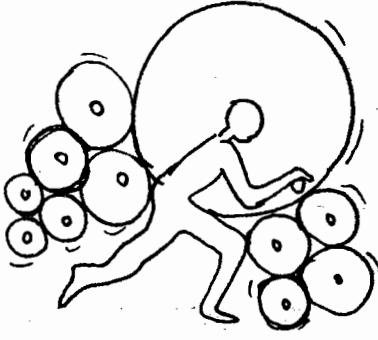
वर्धिनीत येत असल्यामुळे मी आता विचार करू शकतो. चांगले काय, वाईट काय, समजू शकतो. वर्धिनीत होणा-या निरनिराळ्या व्याख्यानांचाच हा परिणाम आहे.

मला विशेषतः येथील कार्यकर्त्यांचे आपुलकीचे बोलणे आवडते. त्या क्षणाला का हवेईना पण माझ्या मनात चांगले विचार येऊन जातात.

अर्थात आता मी बराच सावरलो आहे. चांगल्या गोष्टी आत्मसात करण्याचा प्रयत्न करीत आहे.

खरोखरीच समाजातील इतर मुलांना माझ्याप्रमाणेच योग्य ते मार्गदर्शन मिळाले तर ती देखील किती तरी पुढे जातील. माझ्या आजुबाजूला अनेक हुशार मुले आहेत. परंतु ती निरनिराळ्या मोहाना बळी पडत आहेत, मोहानांनी फळाडून जात आहेत, राष्ट्राबद्दलची कर्तव्ये विसरली आहेत. अशांना जर आपण सावरू शकलो तर या देशाचा विकास व्हायला काहीही वेळ लागणार नाही.

२४ तास काम अन् काम

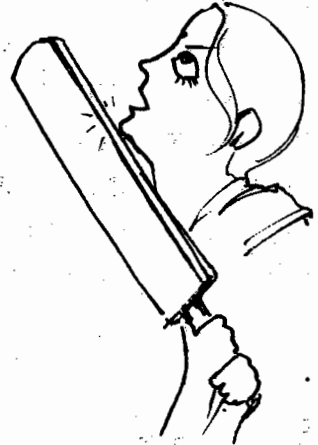
मी केवळ स्वतः बद्दल विचार करणे म्हणजे वर्धनीत येऊन काहीच शिकलो नाही असे म्हणवे लागेल. आपली उत्तमपैकी नोकरी सोडून आमच्यासाठी चोवीस तास काम करणा-या सरांचा आदर्श डोळ्यापुढे असताना मी जर माझ्यातला काही वेळ वर्धनीला दिला नाही तर तो त्या सरांचा अपमान केल्यासारखे होईल. मला खात्री आहे की एवढे मुर्तिमंत उदा. आमच्या समोर असताना आमची पावले केवळ स्वार्थकडे वळणार नाहीत.

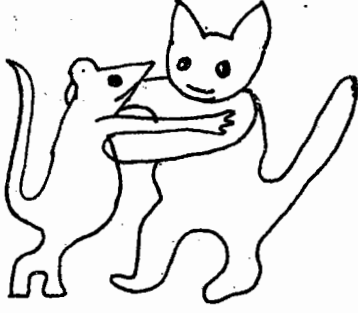
वर्धनी हा मला फार मोठा आधार वाटतो. माझा सर्वांगीण विकास येथेच होणार आहे अशी माझी खात्री आहे. माझी राष्ट्र विषयक कर्तव्ये मला इथेच कळली आहेत आणि इथूनच ती मी पार पाडणार आहे.

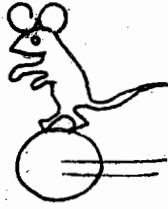
जाणिवा- जीवनांच्या

मी अशा फळा वस्तीत रहातो की जिथले लोक एखाद्या क्षुल्लक कारणामुळे हमरी तुमरीवर येतात, मारामारीला उठतात. एक प्रसंग सांगतो आम्ही काही मुले गावठी क्रिकेट खेळत होतो. खेळ रंगात आला होता. पाठीमागे एक बाई आलेली आमच्या लक्षातच आले नाही. मी बॅटिंग करत होतो. मी बॉल मारण्यासाठी बॅट फिरवली आणि त्या बाईच्या ओठाला लागली. मग काय जे काही रामायण पडले त्यामुळे पुन्हा गल्लीत खेळणे मी धसक्याने बंदच केले. घरी खेळणे शक्य नाही व व्यायाम शक्य अगार एखाद्या खेळ घेणा-या संघटनेत जाणे घरच्या परिस्थितीमुळे परवडणार नाही. परिणामतः खेळ पूर्णपणे बंद. हळू हळू मी लाजरा, बुजरा, अबोल बनलो. वर्ष दिड वर्ष असे गेले आणि एक दिवस एक मित्र घरी आला. आमच्या

गल्लीच्या कीर्तीमुळे व वातावरणामुळे माझ्या घरी मित्र येणे ही जरा नवलाचीच बाब होती. या मित्राने "स्व"-रूपवर्धिनी बद्दल आईला खूप माहिती दिली. आई त्या माहितीने खूप प्रभावित झाली आणि सहसा कुठल्याही मित्राबरोबर मला न पाठविणा-या आईने या मित्राबरोबर "स्व"-रूपवर्धिनीत जायला परवानगी दिली. मी फ़क़दा गेलो आणि गेलो तो गढूनच गेलो. इथे गढून जाण्यासाठी अनेक कारणे घडली, ज्यातून मला ख -या जीवनाचा अर्थ कळला.

सुरवातीला खेळ हेच माझे मुख्य आकर्षण होते, कारण मला खूप दिवसात खेळ्यालाच मिळाले नव्हते. येथे देखील मुले माझ्या बुजरे पणामुळे फार चिडवायची पण इथे सांभळून घेणारे शिक्षक होते. येथे गल्लीतल्या खेळासारखी अजागळपणा नव्हता तर खेळात सूत्रबद्धता होती.

आत्मीयतेचा परिसर्यर्ष

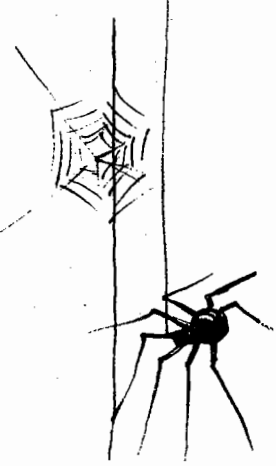
एक महिना होतो न होतो तोच वर्धिनीतील एक शिक्षक आमच्या घरी आले. आम्हीच काय, पण आमच्या शेजारीही थक्क झाले. सरांनी आपल्या हळू आवाजात एवढी आदराने चौकशी केली की ते फार जवळचे नातेवाईक आहेत असे वाटू लागले. आमची गरिबीची परिस्थिती पाहून त्यांनी मला शिक्षणासाठी स्कॉलरशिप मिळवून दिली. या स्कॉलरशिपला महत्व नाही तर तिच्या मागच्या भावनेला महत्व होते. त्यांचे प्रेम केवळ दिखाऊ नव्हते तर हृदयातले होते.

असाच एक दुसराही प्रसंग आठवतो. सातवीच्या स्कॉलरशिप परीक्षेचा फॉर्म भरण्याच्या वेळेस देखील त्यांनीच मला पैशाची मदत केली.

विचारधनाची स्वाण

वर्धनीत दर शनिवार-रविवार बाहेरच्या वक्त्यांना बेलावले जाते. हे वक्ते विद्वान असतात, एखाद्या क्षेत्रात गाजलेले असतात, त्यांचे स्वतःचे काही वैशिष्ट्य असते. त्यामुळे वर्धकांना खूप वेगवेगळ्या विषयावरील माहिती मिळते. जगातील निरनिराळ्या विषयांची, गोष्टीची माहिती कळते. अशाच एका वक्त्याने ते अत्यंत हलाखीच्या स्थितीतून - म्हणजे अगदी चार लावून जेवण्याच्या परिस्थितीतून कसे वर आले, उच्च पदाला पोहचले, हे फार प्रभावी रीतीने सांगितले. आपल्या परिस्थितीला मनाच्या सामर्थ्यावर कसे तोंड दिले हे सांगितले. काही ज्ञाने तरी हाती घेतलेले काम किंवा इतर आवश्यक गोष्टी अर्धवट सोडावयाच्या नाहीतच हे सांगितले. त्यामुळेच मी माझ्या गोरबीला व सभोवतालच्या वातावरणाला तोंड देऊ शकलो. असे आदर्श आमच्यापुढे उभे केले, हे मी माझे भाग्यच समजतो. केवळ गरिबीत, हलाखीत जन्मल्यामुळे, कुठलेही आदर्श नसल्याने, कसलेही संस्कार न झाल्याने, वाईट मार्गाला गेलेली किती तरी मुले आढळतात. भारताच्या अफाट लोकसंख्येमुळे असे सुसंस्कारीत लोक बरेच असले तरी ते तोकडेच पडतात. त्यात पुन्हा आमच्या भोवतालच्या वातावरणात असे लोक सापडणे जवळ जवळ अशक्यच.

देशस्थितीची व्यथा

आपल्या देशाच्या आजच्या ख-या गरजा काय आहेत, अडचणी काय आहेत आणि त्यांना कसे तोंड दिले पाहिजे हे मी या व्याख्यानातून "ख"-रूपवर्धनीत शिकलो. भारताची सध्याची दयनीय परिस्थिती लक्षात आली. पंजाब आसाम पेटण्याची कारणे काय हे केवळ वाचूनच नव्हे तर त्या त्या क्षेत्रात काम करणा-यांकडून समजावून घेऊ शकलो. या मागील सरी कारणे समजू शकलो, कारण सत्य परिस्थिती माहीत नसताना उगीचच टीका करणारे खूप तरुण आज दिसतात. या बाबतीत तरी मी त्यांच्यातील एक नाही ही किती छान गोष्ट आहे.

संघटनेचा आधार - मनोमीलन

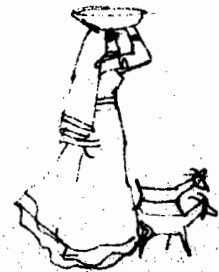
जर देशाला घडवायचे असेल तर प्रामुख्याने लागते ती एकजूट. ही लहान मुलांच्यात सहज वाढवता येते. एखाद्याशी भांडण झाले की मला नीट बोलता येत नाही. मग मी त्या व्यक्तीशी बोलायचेच सोडून देईं. असेच एकदा मी माझ्या मित्राशी बोलणे सोडून दिले. आमच्या सरांच्या हे लक्षात आले. परंतु ते काही बोलले नाहीत. माझ्या वाढदिवसाच्या दिवशी त्याला घेऊन ते माझ्या घरी आले व त्यांनी आमच्यातले भांडण मिटविले. आणि अशा तऱ्हेने भांडणे मिटवायचे एक तंत्र त्यांनी मला शिकवले. ज्याचा फायदा मला शेजाऱ्यांच्यातील भांडणे मिटविण्यासाठी झाला आणि हळू हळू एकीचे पण महत्व पटले.

सर्वाधिक मुल्यवान :- वेळ

वेळेचा उपयोग वेळेचे महत्व व वेळ कसा सत्कारणी लावावा हे मी वर्धनीतच शिकलो. वर्धनीत वा इतरत्र मुलांच्या सहवासात असताना अभ्यास कमी प्रमाणात झाला तर चिंता वाटत नाही कारण इतर वेळाचा पुरेपूर फायदा कसा उठवायचा, पुरेपूर वापर कसा करायचा हे मी येथे शिकलो. इतर कामांची आवणी करून दिवसाकठी अभ्यासाला कसा जास्तीत जास्त वेळ काढता येईल हे मी आधीच ठरवतो.

आत्मविश्वासाची साथ

"स्व"-रूपवर्धनीने माझी एक फार मोठी शक्ती जागृत केली. ती अशी- अनेकदा आपण पहातो की मुलांना दुसरीकडे अनोळखी ठिकाणी जाऊन कोणाला भेटायला सांगितले की मुले आपल्याला हे जमणार नाही. असेच धरून चालतात. आपण हे करू अशी त्यांना खात्री वाटत नाही. कमीत कमी प्रयत्न करावा असे पण वाटत नाही. ही इच्छा, ही खात्री मला वर्धनीने दिली. आमच्याच गल्लीत खेळायला किंवा इतर कुणाकडेही जायला घाबरणारा मी आता कोठेही जायला सहज तयार असतो. मलाच स्वतःला याचे आश्चर्य वाटते. एकदा माझ्या मामेभावाबरोबर मी त्यांच्या गावाला भटकत होतो. भटकता भटकता त्या गावच्या "जलसिंचन केंद्रापाशी" आलो ते बघावे असे वाटले. ते आत जाऊन बघण्यासाठी परवानगी मागायला भाऊ तयार नव्हते. एका अधिकाऱ्यासमोर जाऊन उभे रहायचे ? कसे शक्य आहे ? मग मी सरळ आत जाऊन भेटलो त्या अधिकाऱ्यांनी कौतुकाने परवानगी दिली आणि आम्ही सर्वांनी ते पाहिले. "तोंड उघडले (अर्थात योग्य त्या ठिकाणी) की सारे मिळते. हे वर्धनीतच शिकलो.

श्वया आनंदाचे मर्म

आनंद कसा वाढवावा ? आपल्या आनंदातील वाटा दुस-याला दिला तर आपला आनंद

वाढतो. दुस-याला समाधान देण्यासारखे, आनंद देण्यासारखे काम केले तर आपल्याला आनंद मिळतो. नेत्रदानाचा फायदा घेऊन एखाद्या अंधाला डोळे दिले तर डॉक्टरांना त्या अंधाच्या चेह-यावरचा आनंद बघून जो आनंद मिळतो तो किती महान आहे. हे शिकण्यासाठी दर राखी पौर्णिमेला व दिवाळीला वर्धकांना इस्पितके, अनाथआश्रमात खाऊ वाटण्यासाठी पाठविले जाते. या सारख्या अनेक गोष्टीमुळे समाजाच्या जवळ येण्यास पण मदत झाली.

'स्व' ची अनुभूती

अशा या वातावरणात राहणा-या कोणालाही "हा देश माझा आहे, त्याचे कल्याण म्हणजेच माझे कल्याण व तेच माझे सर्वस्व" हे जाणवेल. शक्यत विद्यार्थी दररोज प्रीतज्ञा म्हणतात. पण तिचा अर्थ किती जणांना समजतो ? माहित असतो ? ती प्रीतज्ञा मुलांमध्ये रुजवून भारतात आदर्श नागरिक निर्माण करणे या खेरीज "स्व"-रूपवर्धिनीचे दुसरे कोणतेच कार्य नाही.

WITH BEST COMPLIMENTS FROM-

Reliable Engineering Works.
(Fabricators & Contractors)
368, Nana Peth,
PUNE-411 002 (Phone-26575)

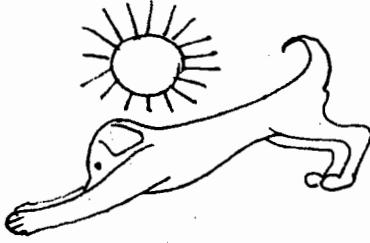

अगदी काल परवा पर्यंत खोडया काढण्याची फक्की संधी न सोडणारे विद्यार्थी आज जेव्हा कार्यकर्ता या भूमिकेतून शिस्तीबद्दल बोलतात तेव्हा कौतुकही वाटते आणि हसूही येते. जे घेरले आहे ते उगवते आहे याचे थोडे समाधानही वाटते आहे.

आगळी प्रचिती 'स्व' ची

खर सांगतो, सुरुवातीला वर्धिनीत यायचा खूप कंटाळा यायचा. वाढायचे संध्याकाळ होऊच नये. आता गेलो नाही तर चुकल्यासारखे वाटते. येथील शिक्षकांना मी वर्गात फार त्रास द्यायचो. प्रश्न विचारून विचारून भंडावून सोडायचो. आणि अर्थात त्रास देण्यातील आनंद मिळवायचो. पण अकरावीत गेल्यावर जेव्हा मीच शिक्षक म्हणून वर्गावर गेलो तेव्हा कुठे शिस्त ही काय चीज आहे हे लक्षात यायला लागले, वागण्यात बदल घडू लागला.

येथील शिबीरांमुळे माझ्यातील कलागुणांना वाव मिळाला. व्यायाम, विशेषतः सुर्यनमस्कारासारख्या गोष्टी शिकता आल्या.

गोड गैरसमज

अर्थात येथे येऊन फक्त तोटाही झाला, तो म्हणजे घरचे काम चुकविण्यासाठी मी वर्धिनीत जात असतो असा घरच्यांचा समज झाला आहे. अर्थात तो दूर करण्यासाठी मलाच काहीतरी करावे लागेल.

पाप ते पशपीडा

वर्धिनीत येण्यापूर्वी मी फारच खोडकर होतो. भाजीमार्केट मधील मुलांबरोबर खेळायचो. त्रास देण्यासाठी नासक्या फळांचाही उपयोग मी केलेला आहे. त्या मित्रांच्या सहवासात शिब्या दयायला शिकलो, उलटे बोलायला शिकलो. घरी मार बसायचा पण मला त्याचे काहीच वाटायचे नाही. येथे आल्यानंतर मात्र हे अवगुण ब-याच प्रमाणात कमी झाले आहेत. माझे ते जुने मित्र आता दारूच्याही नादी लागले आहेत. दारू पिऊन इतरांची झोपमोड करतात व त्यातही त्यांना आनंद मिळतो. मी त्यांच्या पासून दूर आहे म्हणून ते माझ्याशी नीट बोलत नाही. अर्थात त्यांच्या वागण्यातही सुधारणा करण्याचे काम मला करावयाला हवे आहे याची मला जाण आहे व योग्य वेळी मी तेही करीन.

खेळ-अभ्यास या माध्यमातून आलेल्या या मुलांच्या सर्वांगीण विकासासाठी विविध प्रयत्न सतत चालू असतात. मग कुणाला वक्तृत्व विषयाची गोडी लागते तर कुणाला अभिनयाची कुणी खेळात तरबेज होतात तर कुणाचे सेवागुण अधिक तीव्रतेने नजरेत भरतात.

अभिनय व वक्तृत्व महती

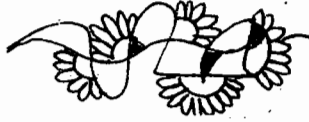
आपल्यात काही अभिनय गुण आहेत, वक्तृत्व गुण आहेत याची जाण मला वर्धिनीत येईपर्यंत नव्हती. सरांच्या आग्रहाखाली मी एका वक्तृत्व स्पर्धेत भाग घेतला आणि चक्क मला प्रथम क्रमांक मिळाला. तेच माझे जीवनातील पहिले यश. येथे आल्यामुळे आणखीही काही चांगले बदल घडले. ते म्हणजे स्वभावातील हळवेपणा कमी झाला, नियोजनाचे महत्व कळले आणि नियोजन बंद वागण्याचा प्रयत्न करू लागलो.

नेतृत्व विकास

येथे आल्यापासून मी कबड्डी उत्कृष्ट खेळू लागलो. कॉलेजच्या संपाचा कप्तानही झालो. मुख्य म्हणजे येथे मला खूप मित्र मिळाले. अपंगांना मदत करणे हे मी माझे पहिले कर्तव्य समजतो. आज सुमारे दहा अंध विद्यार्थी - विद्यार्थिनींना मी नियमितपणे सहाय्य करीत आहे. माझ्या व्यक्तिगत उन्नतीसाठी पोहणे, मरिधॉनचा सराव नियमितपणे चालू आहे.

माझ्या जवळ विशेष बौद्धिक गुण नसतांनाही मला वर्धिनीने घेतले त्यामुळे मला अगदी दत्तक घेतल्यासारखे वाटले. येथील शिक्षक - कार्यकर्ते अगदी घरच्यांमाणसांसारखे प्रेम करतात, आपले पणाने वागवतात. त्यामुळे वर्धिनीविषयी मला खूप आपुलकी वाटते.

वर्धिनीत आलो नसतो तर ? तर मी अनेक चांगल्या गोष्टींना मुक्तो असतो. उदा. खेळ, शारिरीक - मानसिक विकास, सामाजिक जाण इत्यादी. अर्थात सामाजिक जाण पूर्ण आली आहे असे म्हणणे धाडसाचे होईल परंतु बीज मात्र नक्कीच रोवले गेले आहे.

अर्थपूर्ण कृतीची जाण

"मनुष्य तू बडा महान है" अशा आशयाची एक कविता होती. कवीने त्यात म्हटले होते की हे माणसा तुला जो जन्म लाभला आहे त्याचे सार्थक होईल असे काहीतरी तू करून दाखव.

शास्त्रेत असतांना या कवितेचा अभ्यास केवळ गुण मिळविण्यासाठी केला होता. पण वर्धिनीत आल्यामुळे त्या कवितेचा सरा अर्थ ध्यानात येऊ लागला आहे.

मैत्री आणि संपर्क ही येथील दोन प्रभावी माध्यमे आहेत किंबहुना त्यांच्याच आधारावर काम पक्के उभे आहे. मैत्रीच्या आकर्षणामुळे स्वभावाचे कंगोरे घासले जातात, तर संपर्काच्या साखळीमुळे घराघरातील वातावरण अनुकूल असे करता आले.

एकदा मी आजारी होतो. येथील एक जेष्ठ कार्यकर्ते माझ्या घरी आले व येताना एक शक्तीवर्धक टॅनीकचा डबा घेऊन आले. या प्रसंगातून माझे येथे येण्याचे आकर्षण आणखीनच वाढले. लहान लहान प्रसंगातून वर्धिनीविषयीची आस्था वाढली.

विवेके पालटती क्रिया

प्रथम प्रथम तर मी अगदी भांगसुध्या पाडत नव्हतो इतक्या प्राथमिक गोष्टीतून मी येथे घडलो. कामात आशा-निराशेचे काही प्रसंगही आले, किंबहुना त्याशिवाय कामाला गती नाही. एखाद्या निराशेच्या प्रसंगी असे वाटे की वर्धिनी सोडून घावी पण दुसरा एखादा प्रसंग असा येई की वाटे या कामासाठी सारे आयुष्य झोकून घावे आणि वर्धिनी सोडून घावी ह्या विचार मनात आला तरी तो अंमलात आणणे इतका सोपा नव्हता आणि नाही कारण येथील कार्यकर्त्यांचा आमच्या घराशी असलेला जबरदस्त संपर्क. त्यामुळे मनात आलेला ह्या अविचार मनातच गिळला जायचा.

WITH BEST COMPLIMENTS FROM-

Protecto Engineering Pvt. Ltd.
26, Govt. Industrial Estate,
Kandivali (West)
BOMBAY-400 067

वीर्धनीत आल्यापासून मात्र मी माझ्या वेळाचा आणि कल्पनांच्या संख्येचा विचार करू लागलो थोडक्यात वीर्धनीमुळे माझे फूफू शेटूट गळून पडू लागले. अर्थात माझे छंद वगैरे सगळेच काही संपलेले नाहीत. मोकळ्या मिळणा-या वेळात मी माझी झैस भागवून घेतो.

सुरुवाती पासूनच फूफू धडपडया आणि हतातून निसटलेला मुलगा म्हणून घरी मी परिचीत होतो. पण येथे यायला लागल्यापासून आपला मुलगा तितकासा विचडलेला नसावा एवढा घरच्यांना आधार वाटला आणि सर घरी यायला लागल्यापासून तर मुलगा चांगले काम करू शकेल असा विश्वास वाढीस लागला.

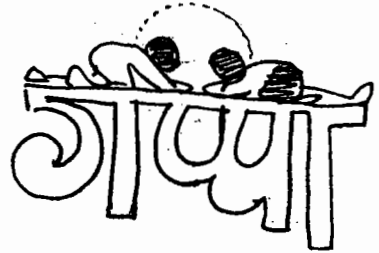

एखाद्यावेळी संस्कार, शिक्षण, अनुभव स्वभाव इत्यादीपेक्षा एखादे वाक्य एखाद्याच्या जीवनाला कसे वळण लावते याचे उदाहरण म्हणजे खालील प्रतिक्रिया -

वीर्धनीत मी गेली सात-अठ वर्षे येतो आहे. पण खरे सांगायचे तर मी 10 वी पास झाल्यानंतरच मनापासून किंवा माझे मन घेऊन मी वीर्धनीत येऊ लागलो असे म्हणायला हरकत नाही.

आग्रह ही शक्तीच

10 वी चा निकाल नुकताच लागला होता. मुलांच्या शाळा सुरू होऊन जवळ जवळ एक महिना झाला होता. 10 वी झालेल्या मुलांपैकी आम्ही काहीजण बाहेर ओटयावर गप्पा मारत होतो. त्यावेळी सर सहज म्हणाले होते - अरे इथे गप्पा मारण्यापेक्षा चंद्रकांतच्या घरी जाऊन गप्पा मारा ना. आणि नाखुशीनेच चंद्रकांतकडे गेलो. खर तर घरीच पळून जायचे ठरविले पण विचार आला. चला जाऊन येऊ. घर तर माहीत होईल.

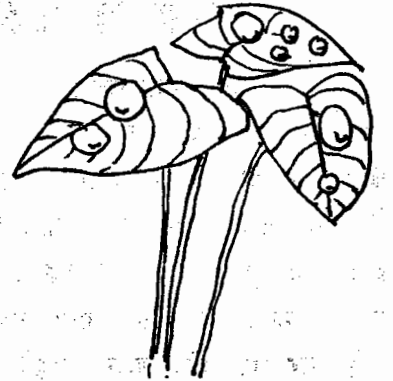
ज्या वर्धकाने हे काम गळ्यात घेतले होते तो न आल्यामुळे मला जावे लागत होते. त्यामुळे मनातल्या मनात त्याला हजारो जरी नाही तरी दहा-बारा अपशब्द देऊन सन्मानित केले आणि गेलो पुढचे दोनही दिवस तो आलाच नाही. त्यामुळे नाईलाजास्तव जावे लागले. चवथ्या दिवशी सुनीला आला. तेव्हा त्याला सहज म्हणून गेलो की, "आजचा दिवस मी जातो. तू सोमवार पासून जा."

पण सोमवारपासून काय झाले कुणास ठाऊक. "इथल्या गप्पां ऐवजी तिथे गप्पा - अभ्यासाच्या गप्पांना सुरवात झाली. सुरुवातीला ह्या गप्पा मारणे थोडे अवघड गेले पण नंतर मात्र ह्याच गप्पा मारणे जास्त आवडू लागले.

बातोमें बात

त्यानंतर दीड-दोन वर्षांनी सरांनी बिबवेवाडीला वर्धनीची शाखा सुरु करण्याबद्दल विचारले. मनात विचार आला वेळ कसा मिळणार ? आणि पाठोपाठ उत्तर आले - इथल्या गप्पा तिथे, फक्त जरा वेगळ्या, आणि बिबवेवाडीचे काम सुरु झाले. ह्या उत्तराचा उपयोग व्यवहारातही खूप झाला. ज्यावेळी अभ्यास व दूरदर्शन वरील कार्यक्रम किंवा गोष्टीच्या चांगल्या पुस्तकांची लढाई सुरु होते त्यावेळी विचार येतो वेन्हीकडे काम काय ? "पहाणे" मग काय ? दूरदर्शन किंवा गोष्टीच्या पुस्तकाऐवजी अभ्यासाचे पुस्तक पाहू आणि लगेच लढाई संपून अभ्यासाला जोम येई.

आपले प्रश्न सोडविण्यासाठी मनाची जी "फक्त ह्या ऐवजी ते" ही प्रयत्न साध्य अवस्था वर्धनीच्या कामामुळे फारच लवकर प्राप्त होण्यास मदत झाली. पण वर्धनीत आलो नसतो तर एक उत्तर अगदी सोपे. गप्पाच. पण त्या फक्त चौक्यात.

WITH BEST COMPLIMENTS FROM-

Electromark Associates.

1216, Shivajinagar,

PUNE-411 004 (Phone-53219)

कामाबद्दल ओढ निर्माण झाली की आपत्यामुळे संस्थेचे नाव बदनाम होऊ नये अशा प्रकारचे विचार मनात घेऊनचला लागतात आणि त्या ओढीमुळे अभ्यास करण्याची गतीही वाढते.

जबाबदारीचे भान

येथे यायला लागल्या पासून घरात अत्यसा का हवेना माझ्याबद्दल विश्वास निर्माण झाला. (x x x x कॉलेजला असुनही) गस्तीसल्या मुलांबरोबर मिसळतो पण फारसा नाही. सध्या तर असे झाले आहे की रात्री उशिरा आलो तरी गप्पा मारत असलेली गल्लीतली मुले विचारतात "वर्धिनी का ?" कॉलेजला निघालो तरी "वर्धिनी का ?" असेच विचारतात.

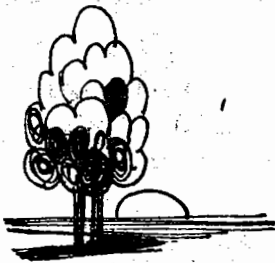
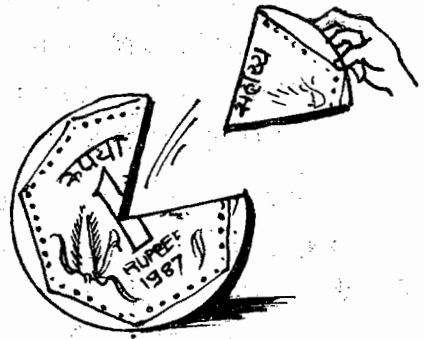
माझे आता कॉलेजचे महत्वाचे वर्ष आहे. त्यामुळे अभ्यास जोमाने करावा लागणार. गुण कमी मिळाले तर कोणीही सहज म्हणेल वर्धिनीत गेलास पण काय मिळविलेस ? कॉलेज मधील माझ्या मित्रांच्या मनात वर्धिनी बद्दल विश्वास निर्माण करायचा असेल तर मला भरपूर गुण मिळवायलाच हवेत.

काही वर्षक आता "शिक्षण आणि नोकरी" अशा दोन्ही आघाड्यांवर लढत आहेत. नोकरीमुळे दैनंदिन संपर्क राहू शकत नाही. पण त्यांच्याही मनात वर्धिनीला एक वेगळे स्थान आहे. आणि काही प्रसंगी ते ठळकपणे जाणवतेही.

व्यवहाराच्या कसोटीवर

वर्धिनीत आल्यापासून एक महत्वाचा बदल झाला आणि जो मला जाणवला तो म्हणजे मला सध्यासाठी, देशासाठी काहीतरी करावे असे वाटू लागले आहे. भविष्यात प्रत्यक्ष वर्धिनीचेच काम करू शकेन की नाही हे सांगता येत नाही परंतु मी आता कमवता झालो आहे. तेव्हा मला मिळणा-या धनानून काही भाग मी वर्धिनीच्या काही विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणासाठी खर्च करू इच्छितो.

मनोगत एका विद्यार्थी कार्यकर्त्याचे

मुल्यमापनाचे मानदंड

1979 साली आंतरराष्ट्रीय बलक वर्षात अवघ्या दहा-बारा मुलांनिशी "स्व"-रूपवीर्धनी सुरू झाली. आज मितीला तीस-पस्तीस युवकांचा एक गट वीर्धनीच्या घाट्यालीत सहभागी आहे. यातील काही सुरुवातीपासून आहे तर काहींना येऊन तीन-चार वर्षे झाली आहेत. खरे पाहता वीर्धनीत येऊन किती दिवस झाले यापेक्षा किती आणि कोणते संस्कार धारण केले याला जास्त महत्त्व आहे. संस्कार महत्त्वाचे आहेत, काळ नळे. वीर्धनीचे मूल्यमापनही याच मोजपट्टीवर व्हायला हवे.

वीर्धनीत आम्हाला नेमके काय घडवायचे आहे याचे सतत चिंतन - स्मरण होते असते. प्रसंग अगदी साधा, अलिकडचा. ज्ञानप्रबोधिनीत वीर्धनीच्या काही कार्यक्रमांनिमित्त गेलो होतो. प्रबोधिनीत प्रथमच आलेले काही वर्धक त्या भव्य वास्तूच्या दर्शनाने भारावून गेले. काहींच्या तोंडून सहज उद्गार बाहेर पडले "काय सुंदर वास्तू आहे". वास्तू सुंदर आहेच पण अशोकराव, रामभाऊ यांच्यासारख्या असामान्य उंचीच्या अनेक माणसांचा - कार्यकर्त्यांचा सहवास तिला लाभला आहे.

खरेच वीर्धनीचीही अशी भव्य वास्तू उभी राहिल, परंतु अशी माणसे उभी राहतील का ? ह्येय, आम्ही तसे घडू, तशी माणसे घडवू, राष्ट्राच्या चरणी अर्पण करू.

वीर्धनीच्या सध्या पुण्यात तीन शाखा आहेत - रामकृष्ण, विवेकानंद, अखंडानंद. या शाखांवर वीर्धनीचेच काही विद्यार्थी आता कार्यकर्ते म्हणून जातात. हा देखील एक संस्कार आहे - कार्यकर्ता घडण्याचा, कार्यकर्ता निर्माण करण्याचा. वीर्धनीच्या दृष्टीने हा फार महत्त्वाचा टप्पा आहे. कारण या भूमिकेतूनच आता वीर्धनीचे यशायश ठरणार आहे.

कार्यकर्ता या भूमिकेतून विचार करतांना एक वर्धक ही भूमिकाही त्यात सामावलेली आहे. शिवाय त्यात जबाबदारीची जाणीवही वाढली आहे. आमच्या वागण्याबोलण्यावर आता इतरांचेही वागणेबोलणे अवलंबून आहे. "रोज नियमीत अभ्यास करा" "पहाटे लवकर उठा" असे सांगतांना आम्ही तसे वागतो का ही बोच मनाला लागते व आपले वागणे चांगल्यात चांगले आदर्श करण्याचा प्रयत्न होतो.

सूक्ष्म विचार पध्दती

साध्या बोलण्याचा देखील मुलांवर कसा परिणाम होतो हे एका प्रसंगातून ठळकपणे जाणवले. एकदा शाळा सुटल्यावर काही वर्धकांशी गप्पा मारतांना सहज गंमतीने म्हणालो की रामकृष्ण शाळा हे माझे माहेर आहे, तर.... परंतु मुलांच्या मनाला ते लागले. अरे ह्य अजुनही आपल्याला परके मानतो काय असेही काहींना वाटले. दोन चार दिवस मुले माझ्याशी मोकळेपणाने बोलली नाहीत. मला मात्र चांगलाच धडा मिळाला.

वातावरणाचे हिंदोळे

वर्धिनीत येणारे विद्यार्थी निरनिराळ्या प्रवृत्तीचे आहेत. त्यांच्या आजूबाजूच्या वातावरणाचाही त्यांच्या वागण्यावर प्रभाव पडत असतो. त्यामुळे प्रत्येकाशी वागतांना त्याला रुचेल, समजेल अशा त-हेने सांगावे लागते. काही जण एकदा सांगितल्यावर ऐकतात तर काहींना तीच गोष्ट वारंवार सांगावी लागते. या सर्व गोष्टींचे भान ठेवून वागले तरीही ब-याच वेळेला गैर समज निर्माण होतात. काही वेळा "तू फक्त मलाच रागवतो, xxxx ला रागावत नाहीस" अशा त-हेच्या विचित्र तक्रारी येतात. अशा वेळेस समजूत घालणे फारच कठीण जाते. हे देखील एक प्रकारचे शिक्षणच आहे.

काही वेळेस शाखेत उपस्थिती कमी असते. कारण अनेक जण टि.व्ही, खेळ, कंटाळा काही वेळा अभ्यास अशा कारणांमुळे गैर हजर असतात. अशावेळेस क्षणिक नैराश्य येते. परंतु मुलांना वर्धिनीची ओढ लावण्यात आपणच कुठेतरी कमी पडतो आहे म्हणून त्यांना बाहेरची आकर्षणे आहेत असा विचार करून जास्त तडफेने पुढच्या कार्यक्रमाला लागावे लागते.

पुरुषार्थी दिशा

वर्धिनीत येण्याचा सर्वांत मोठा फायदा म्हणजे येथे आशावादी वृत्ती निर्माण होते. संकटांना सामोरे जाण्यात पुरुषार्थ वाटतो. त्यामुळे प्रत्येक प्रसंगाकडे पाहण्याची दृष्टीच बदलते. उदाहरणे हवीत ?

हे बंधू देशमाचे

वर्धिनीतील एका छोट्या वर्धकाच्या वडीलांची बाहेरगावी बदली झाली. जाणे तर भागच होते. निरोप घेताना त्याचा चेहरा अगदी रडवेला झाला होता. त्या दिवशी मलाही अगदी एकाकी, अस्वस्थ वाटले. शेवटी एका वर्धकानेच दिलासा दिला. "अरे वाईट कशाला वाटून घेतोस ? वर्धिनीत ज्या काही चांगल्या गोष्टी तो शिकला आहे त्या तो तेथील मित्रांना शिकवील. त्यांना वर्धिनीबद्दल माहिती सांगेल. पुढेमागे तेथे वर्धिनीची शाळा सुरू करावयाची ठरली तर त्याचा

निश्चितच उपयोग होऊ शकेल".

बीजरूप निर्मिती

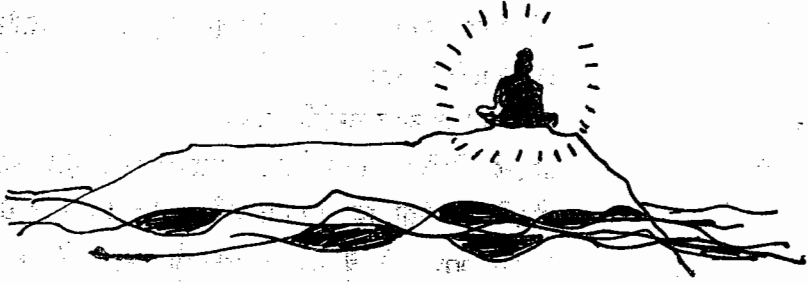
दोन छोटे वर्धक गप्पा मारीत असतांना त्यांच्या गप्पात सामील झालो. त्यांना एक साधा प्रश्न विचारला मोठेपणी कोण झेगार ? त्यांनी दिलेली उत्तरे मार्मिक आहेत. एकजण म्हणाला - मी वर्धिनीची नवीन शाखा उभारणार, तर दुसरा म्हणाला मी तर काही वर्धिनीचे पूर्णवेळ काम करू शकणार नाही. पण मी जेथे काम करीन ते प्रामाणिकपणे व जबाबदारीने करीन, शिवाय उरलेल्या वेळात वर्धिनीच्या कामाला शक्य ती सर्व मदत करीन. लहान मुले देखील कशा त-हेने विचार करू शकतात याचे हे उत्तम उदाहरण आहे.

दहावीच्या बॅर्डाच्या परीक्षेत एका वर्धकाला - कार्यकर्त्याला अपेक्षित असे यश मिळाले नाही. परंतु या अपयशाने तो खचला नाही. जिद्दीने अभ्यासाला तर लागलाच परंतु एका शाखेतील मैदानावरची आणि अभ्यासाची संपूर्ण जबाबदारी त्याने उचलली. विशेषतः या शाखेतील दहावीच्या वर्धकांच्या अभ्यासाठी शिक्षक मिळविणे, वर्धकांच्या अधूनमधून परीक्षा घेणे असे अतोनात श्रम त्याने घेतले. त्याच्या या श्रमांचे चीज नक्की होईल. एक आदर्श कार्यकर्ता या स्वरूपात तो आमच्या पुढे उभा आहे.

वर्धिनीच्या मुलांच्या वागणुकीत आत्मविश्वास, जिञ्जळा जाणवतो. त्याचा प्रभाव वर्धकांच्या घरात आणि घराबाहेरही पडतो. माझा एक महाविद्यालयीन मित्र. महाविद्यालयांतर्गत बॅर्कींग स्पर्धेत त्याला तिसरे बक्षिस मिळाले. त्याचे अभिनंदन केले तर तो म्हणाला "माझे कसले अभिनंदन करतो. तुला आठवते त्या दिवशी तू मला वर्धिनीत नेले होते, त्याच्या दुस-या दिवसा-पासून मी क्लबला जाऊ लागलो. तू जर वर्धिनीची शाखा सांभळून चांगला अभ्यास करू शकतोस तर मला स्वतःसाठी कष्ट करायला काय हरकत आहे ?" खरेतर यात त्याचाही मोठेपणा आहे, पण अगदी सन्नजरित्याही असा प्रभाव पडू शकतो. वर्धिनीला हेच हवे आहे.

एकदा माझे आणि एका मित्राचे किरकोळ कारणावरून भांडण झाले. तेंव्हा दुसरा एक मित्र, ज्याला वर्धिनीविषयी माहिती होती, तो मला म्हणाला की वर्धिनीत असूनही तू भांडतोस ? मी त्याला म्हटले येथे वर्धिनीचा प्रश्न आलाच कोठे ? माझ्यात जे चांगले आहे ते वर्धिनीचे आहे, आणि जे वाईट आहे ते माझे स्वतःचे आहे. "नाही, तू जसा वागशील त्या प्रमाणे वर्धिनीचे महत्व ठरणार आहे. तू अयोग्य वागलास तर वर्धिनीही वाईट ठरणार आहे." त्याची ही प्रतिक्रिया प्रातीनिधीक स्वरूपाची आहे परंतु वर्धिनीबद्दलच्या अपेक्षा त्यात व्यक्त झाल्या आहेत. त्यामुळे जबाबदारी आणखीनच वाढली आहे.

"स्व"-रूपवर्धिनी ही जरी संध्याकाळी तीन तास भरत असली तरी वर्धिनीचे विद्यार्थी, कार्यकर्ते सतत वर्धिनीचे संस्कार घेऊनच समाजात वावरत असतात. ते जसे वागतात त्यावर वर्धिनीचे मूल्यमापन होणार आहे. केवळ स्वतः चांगले वागणे पुरेसे नाही. इतरांनाही आपल्या बरोबर चांगले वागायला शिकविले पाहिजे. आम्हाला संपूर्ण समाज आदर्श स्वरूपात उभा करावयाचा आहे. त्यासाठी स्वतःचे स्वरूप आदर्श घडविले पाहिजे, संपूर्ण समाज मावू शकेल इतके ते विशाल केले पाहिजे. आणि यासाठीच "स्व"-रूपवर्धिनी आहे.

सांधायचे आहे ते भव्य दिव्य आहे. आज "स्व"-रूपवर्धिनीत असणारे युवक, जे काल खेळ - गाणी - गोष्टी अशा आकर्षणांनी आले होते, त्यांच्या मनात आज काय आहे हे जाणून घेण्यासाठी ह्या एक प्रयत्न आहे. या प्रतिक्रिया आणि त्यांचे काही अनुभव यातून प्रवास कोणत्या दिशेने चालू आहे याचा अंदाज तर येईलच परंतु पुढच्या प्रवासाची, प्रयत्नांची दिशा ठरविणे सोपे जाईल.

ठळक घटना 1986 मधील

जानेवारी 4	- फुलगाव सहल.
21	- संक्रांत उत्सव (अध्यक्ष श्री-अरुण बोंगिरवार, आयुक्त पुणे मनपा) डोंबिवली, नागपूर येथे अशा प्रकारचे काम सुरू करण्याची खटपट
फेब्रुवारी 27	- रेडिओवर मुलाखत.
पीएल 2	- दुरदर्शनवर मुलाखत.
20	- संस्थेच्या भूखंडावर नियोजित इमारतीच्या बांधकामासाठी भूमिपूजन (इस्ते- पद्मश्री श्रीमती अनुताई वाघ आणि माननीय श्री. दत्तोपंत ठेंगडी)
21	- दहावीच्या अभ्यास वर्गाची सुरुवात.
पीएल 28 ते	- उन्हाळी शिबिर. 110 विद्यार्थी सहभागी. विविध सामाजिक, मे 4 औद्योगिक, वैज्ञानिक संस्थांना भेटी. (Institute Of Virology, वेधशळा, आकाशवाणी केंद्र, डेव्हीड ससून वृदाश्रम, भारत इतिहास संशोधक मंडळ, विद्यार्थी सहाय्य समिती, डॉक्टर बांदोवाला कृष्णरोग इस्पितळ, संदिपाद प्राणी संग्रहालय, राजा केळकर वस्तु संग्रहालय इत्यादी)
मे 9 ते 14	- लेसली सॉनी सेंटर, देवळाली (नाशिक) येथे व्यक्तिमत्त्व विकास शिबिर (मार्गदर्शन - सर्वश्री अनिरुद्ध देशपांडे, शरद वाघ, रामभाऊ डिंगळे, विलास चाफेकर, शामकांत गोखले, डॉक्टर आचार्य इत्यादी) आर्टिलरी सेंटर, भोसला मिलटरी स्कूल येथे भेटी.
जून 22	- वार्षिक नियोजन बैठक.
जून 30	- पद्मश्री श्रीमती अनुताई वाघ संस्थेच्या सन्माननीय सभासद ज्ञात्य.
जुलै 4	- विवेकानंद शाखेचा वर्धापन दिन (प्रमुख अतिथी श्री. मधुकर लिमये) - बीजरोपण कार्यक्रम (विविध वृक्षांच्या सुमारे 7500 बिया लावल्या)
जुलै 10	- रेडिओवर मुलाखत
जुलै 18	- उमेश जोशी पूर्णवेळ काम करू लागला.
जुलै 19	- हिरोशिमावर स्लाईड शो.

ऑगस्ट 15

- स्वातंत्र्य सैनिक श्री रामसिंग परदेशी यांनी कॅपिटॉल बाँव
खटल्याची हकीगत सांगितली.

ऑगस्ट 19

- तीन हजार लोकांशी रक्षाबंधनाच्या निमित्ताने संपर्क.

ऑगस्ट 24

- श्री अविनाश धर्माधिकारी यांचे युवक गटासमोर आय-ए-एस-
होण्यामागील भुमिका याविषयावर प्रबोधन.

सप्टेंबर 17

- गणपती विसर्जन मिरवणुकीत 160 विद्यार्थ्यांचे झांज - लेझीम
पथक.

ऑक्टोबर 12 (दसरा)

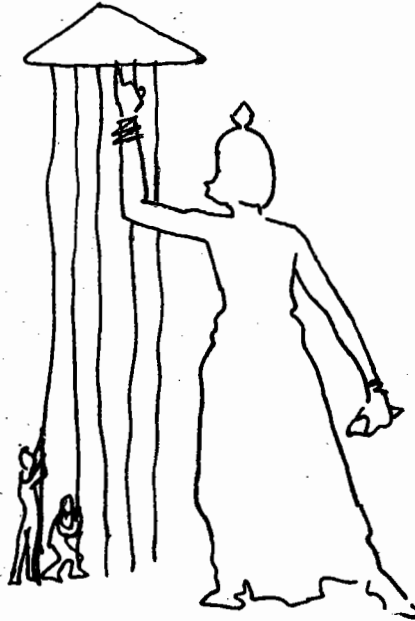
- बिबवेवाडी परिसरातील मुलांसाठी अखंडानंद शाळेची सुरुवात.
याकामी शिक्षणमंडळ पुणे म.न.पा. आणि उपमहापौर श्री.
बबनराव बिबवे यांचे संपूर्ण सहकार्य. श्री. दि. दा. जोशी, श्री.
यशवंतराव गायकवाड यांच्या मार्गदर्शनाखाली विश्वास, उमेश,
धनंजय, गिरीश, व सुधीर हे युवक कार्यकर्ते तेथे काम
करीत आहेत.

ऑक्टोबर 26 ते 30

- 22 मुलांचे पालघर येथे शिबिर. आर्यन एज्युकेशन सोसायटी
या संस्थेच्या 100 विद्यार्थी - विद्यार्थिनींनी या शिबिरात भाग
घेतला होता. नवीन विद्यार्थ्यांचे शिबिर कसे घ्यावे, योजावे,
राबवावे याचे शिक्षण आमच्या विद्यार्थ्यांना या शिबिरामुळे
मिळाले. तसेच तळासरी येथील वनवासी कल्याण आश्रमाचे ज्येष्ठ
कार्यकर्ते श्री. माधवराव काणे यांची मुलाखत झाली. शून्यातून
काम कसे उभे केले, अडबणीवर मात कशी केली याविषयीचे
स्वतःचे स्फूर्तिदायक अनुभव त्यांनी सांगितले.

नोव्हेंबर 6 ते 10

- वक्तृत्व विकास शिबिर. 85 विद्यार्थ्यांचा सहभाग.

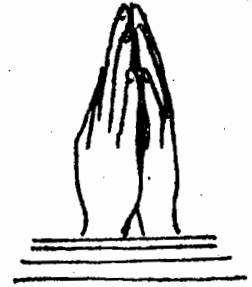

आर्थिक स्थिती

आर्थिक स्थिती बदल म्हणाल तर प्रत्येक मुलाकडून मीनिंग नाममात्र पन्नास पैसे घेऊन वार्षिकीचा सर्व खर्च भागत नाही हे तर उघडच आहे. या वर्षात मुलांसाठी आपण सुमारे 53000/- रुपये खर्च केले. आपण सर्व मुलांना सर्वच गोष्टी देतो असे नाही पण त्यांच्या विकासाच्या आड ज्या ज्या अडचणी येतील त्या त्या सोडविणे यासाठीतर वार्षिकी आहे. म्हणून मग शुल्क, पुस्तके, कपडे, स्टेशनरी, शिक्षण, औषधे, सर्वांना अहवड्यातून बेनदा पूरक आहार, काहीना रोज दूध अशा सर्व सोयी ज्याच्या त्याच्या गरजेप्रमाणे उपलब्ध केल्या. सहली, शिबिरे सर्वांनाच सुली असतात. त्याचे शुल्क नाममात्र असते. सर्वांनी त्यात सहभाग घ्यावा हाच त्यापाठीमागील हेतू. मग खर्चासाठी पैसे येतात कोठून ? संस्थेला आयकराची 80-जी कलमाव्दारे सवलत उपलब्ध आहे. त्यामुळे देणग्या आणि जाहिराती यांच्या स्वरूपात धन जमा केले जाते. संस्थेच्या भूखंडावरील इमारतीचे काम वेगाने सुरू आहे. वर्षाअखेर पर्यंत सुमारे अडीच लाख रुपये या कामासाठी खर्च झाले. या इमारतीत व्यायाम शाळा, आरोग्य केंद्र, व्यसन मुक्तीसाठी प्रयत्न, अभ्यासिका, वाचनालय अशी अनेक कामे आपल्याला करावयाची आहेत. आपला प्रकल्प सुमारे वीस लाख रुपयांचा आहे. यत्कामी शक्य तेवढे अधिक काधिक अर्थ सहाय्य घावे ही नम्र विनंती.

आवाहन

छोटे मोठे असै कितीतरी प्रसंग सांगता येतील की ज्यामध्ये सद्गुणांचे अंकुर उमलतांना दिसतील. पण प्रगतीचा हा फक्त छोटा टप्पा आहे. अजून खूप मजल गाठायची आहे. फका ठिकाणी मुक्काम फार काळ उपयोगी नाही. प्रगतीचे पुढचे पाऊल जाता उचललेच पाहिजे. आपण बरोबर आलात, साथ दिलीत, शक्य असेल त्या त्या प्रकारचे सहाय्य केले तर आमचा पुढील प्रवास अधिक सुखाचा आणि यशस्वी होईल. त्यासाठी आपली सदैव वाट पहात आहोत.

आता यांचे स्मरण तेवढे शक्य आहे !

"स्व"-रूपवार्षिकीचे फक्त सन्माननीय सभासद श्री. फाझलअल्ली फाझलभाई यांचे वृद्धापकाळामुळे निधन झाले. परमेश्वर त्यांच्या अंत्यास शांती देवो.

रामकृष्ण शाखा
रवींद्रनाथ टागोर विद्यानिकेतन
बरणे रस्ता, मंगळवार पेठ,
पुणे 411 011

वेळ :-
सोम. ते शुक्र. सायं. 6-15 ते रात्री 9-30
शनिवार - दुपारी 4-30 ते सायं. 7-30
रविवार - सकाळी 7-30 ते 10-30

विवेकानंद शाखा
मॉडर्न हायस्कूल,
विद्यापीठ चौक, पाषाण रोड,
पुणे 411 007

वेळ :-
सोम. ते शुक्र. सायं. 6-15 ते रात्री 8-30
शनिवार - दुपारी 4-30 ते सायं. 7-30
रविवार - सकाळी 7-30 ते 10-00

अखंडानंद शाखा
हुतात्मा बाबू गेनू विद्यालय,
बिबवेवाडी,
पुणे 411 037

वेळ :-
सोम. ते शुक्र. सायं. 6-15 ते रात्री 8-00
शनिवार - सायं. 5-00 ते 7-00
रविवार - सकाळी 7-30 ते 9-30

संपर्क :-

- 1) श्री. कृ.ल.पटवर्धन (कार्याध्यक्ष)
428/20, शिवाजीनगर, पुणे 411 016. दूरभाष - 55835
- 2) श्री. रा.प.देसाई (कार्यवाह)
पितृपाखर, सर्व्हे नं. 47, प्लॉट नं. 56 दत्तप्रसाद ह्री.सोसायटी, वडगांव शेरी
पुणे 411 014. दूरभाष - 64375
- 3) सो. कुंतीताई मुजुमदार (सभासद)
मनाली अपार्टमेंट्स, 421/बी गोखले रोड, पुणे 411 016. दूरभाष - 53606

HONOURABLE MEMBERS.-

1. Shri.Jaisingbhai V.Mariwala.
(Industrialist & Social Worker.)
2. Dr.M.S.Pawar.
(Ex.Vice Chancellor-)
(M.Phule Krishi Vidyapeeth,Rahuri)
3. Shri.Avinash Wardekar.
(Industrialist & Social Worker)
4. Padmashri Smt.Anutai Wagh.
(Social Worker)
5. Shri.K.M.Diwanjee.
(Solicitor,Advocate & Notary.)

EXECUTIVE COMMITTEE:-

PRESIDENT	Shri.P.V.Shroff. (Industrialist & Social Worker)
VICE-PRESIDENT	Shri.A.N.Gogawale. (Contractor & Social Worker)
CHAIRMAN	Shri.K.L.Patwardhan. (Retd.Head Master)
VICE-CHAIRMAN	Shri.V.N.Date. (Retd.Govt.Servant)
TREASURER	Shri.S.S.Samal. (Civil Engineer & Contractor)
SECRETARY	Shri.R.P.Desai- (Retd.Govt.Servant)
JT.SECRETARY	Shri.S.R.Patwardhan. (Social Worker)
MEMBERS	Smt.Ushaprabha Desai. C.A. & Professor
	Smt.Kuntala Murzumdar. Social Worker.
	Shri.Prataprao Pawar. Industrialist & Social Worker.
	Shri.W.D.Sancheti. Businessman
	Shri.K.G.Shah. Industrialist & Farmer.
	Shri.K.G.Lavlekar. Retd.Head Master.